

Kyrillisiä välähdyksiä tulevaisuudesta

Kun minut viime vuonna kutsuttiin Dmitri Medvedevin johtamaan Global Policy Forumiin, mietin hetken, onko kutsua syytä ottaa vastaan. Olisiko kyse vain samanmielisten seuraleikistä, jolla pönkitetään itselleni vieraita pyrkimyksiä? Aiempien vuosien osallistujalistojen selaaminen kuitenkin vakuutti minut matkan mielekkyydestä. Katu-uskottavuutta kohottivat ministerien ja johtajien seasta bongamani pari kriittistä yhteiskuntatieteilijää. Lisäksi kauniissa Jaroslavlissa järjestettävän foorumin julkituodut päämäärät demokratiasta ja vapaudesta kuulostivat toki hienoilta.

Medvedevin takaama kutsuviisumi irtosi vaivattomasti Venäjän lähetystöstä Nicaraguassa, jossa olin juuri ennen foorumia kenttätöissä. Presidentti Ortegán vaalivideoiden pauhatessa venäläisten lähettämässä busseissa kuulostelin kansamatkustajien vaikutelmia kaukaisesta lahjoittajamaasta. Erityisesti Ortegán kannattajille bussit olivat osoitus Moskovan reiluudesta. Eihän Nicaraguan ollut tarvinnut niiden eteen kuin tunnustaa Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyys, kun taas Länsi-Euroopan kehitysyhteistyö oli sidottu kiusallisiin demokratiaehtoihin.

Bussikeskusteluissa Venäjä vertautui luontevasti ja edukseen muihin pohjoisen rikkaisiin maihin. Muistelin samalla, kuinka 1990-luvun alussa tapaamani venäläistutkijat olivat veranneet maansa siirtymävaihetta Latinalaiseen Amerikkaan. Viime vuosina kohtaamissani kapi-

talismikeskusteluissa minua oli usein vaivannut se, kuinka venäläisyys yhdistyy niissä helposti jälkeenjääneisyyteen. Tietenkin kyse saattoi olla myös idäntutkimuksen puutteellisesta tuntemuksestani, jota voisin kutsun hyväksymällä hiukan paikkailla.

Matkalla Nicaraguasta Suomen kautta Venäjälle pähkäilin suomalaista Venäjän tutkimusta. Vaikka meillä Latinalaisen Amerikan tutkimuksen piirissä touhunneilla on ollut omia kuppikuntiamme, Venäjän tutkimuksen jäsentenväliset olivat aina vaikuttaneet astetta intohimoisemmilta. Jaroslavlisiin saavuttuani kuulin olevani ainoa suomalainen kutsuvieras, joten kotimaisiin kiistoihin tutustuminen saisi jäädä myöhempään.

Foorumissa pyrin ymmärtämään erityisesti Venäjän suhdetta globaaliin kapitalismiin. Useimpien keskustelukumppanieni mielestä venäläinen kapitalismi oli oligarkkisen luonteensa tai jonkin muun erityispiirteensä vuoksi merkittävästi ”normaalista” kapitalismista poikkeava olento. Medvedevin itsensä tai hänen lähipiirinsä puheet korostivat toki Venäjän dynaamisuutta ja vähintäänkin orastavaa oikeusvaltiota. Omistujärjestelyjen piilottaminen, oikeusvaltion puute sekä yritysyryppäiden väliset ja sisäiset diilailut vilahtelivat erityisesti virallisen ohjelman ulkopuolella käydyissä keskusteluissa.

Venäjän erityispiirteiden korostamisella on syvät juuret. Minulle puhe venäläisen ja muun kapitalismin välisestä syvästä kuilusta on silti

usein kuulostanut yksinkertaistavalta. Tämä ei johdu siitä, että luulisin tuntevani venäläistä sie-
lua tai rahamaailmaa erityisen syvällisesti. Sen
sijaan ihmettelin, kuinka Jaroslavlissakin moni
sekä venäläinen että ulkomainen asiantuntija
korosti Venäjän poikkeavuutta jostain sellaisesta
länsimaisesta kapitalismista, jota mielestäni ei
ollut olemassakaan.

Jos venäläiset firmat kähmivät voittoja sa-
laisilla sopimuksilla, muuallako sitten kauppa
käy sievästi kysynnän ja tarjonnan määrittä-
män näkymättömän käden ohjauksessa? Eikö
OECD:kin nykyisin arvioi, että maailmankau-
pasta yli puolet on konsernien sisäistä kauppaa?
Siis sitä, että kapitalisti aika usein ostaa itseltään
ja myy itselleen hinnoilla, joiden asettamisessa
verosuunnittelukonsultit korvaavat markkina-
signaalit. Reaalikapitalistista suunnitelmatalo-
utta, jossa siirtohinnoista, hallintarekistereistä ja
verokeitaiden pöytälaatikkopapereista sovitaan
firman pääkonttorissa.

Voisiko Venäjässä nähdä välähdyksiä tulevai-
suuden reaalikapitalismista eikä vain jäänteitä
menneisyyden reaaliosialismista? Nykyisin
on aika luontevaa ajatella, että Neuvostoliittoa
tulee arvioida reaaliosialististen käytäntöjen
eikä sosialismin käsikirjojen opinkappaleiden
valossa. Yllättävän vaikeaa sen sijaan tuntuu
olevan soveltaa samaa periaatetta kapitalismin
tutkimukseen.

Vertailuissa mielikuviumme yksittäisistä län-
simaista venäläinen nykykapitalismi näyttäytyy
usein epäpuhtaana tai kehittymättömänä toisena.
Jos kapitalismia tarkastellaan maailmanlaajui-
sena todellisuutena, Venäjä sen sijaan saattaa
tarjota huomattavasti paremman rinnastuksen.
Kummankin tutkimisessa on syytä välttää epäre-
alistisia oletuksia vapaasta markkinataloudesta.

Tuntui kuin venäläistä kapitalismia pidettäi-
siin kapitalistista normeista poikkeavana sen
vuoksi, että Venäjällä raha ja valta kytkeytyivät
niin monin tavoin toisiinsa. Itse olin ajatellut,
että juuri siitä kapitalismissa on kyse hiukan
yleisemminkin.

Pää täynnä kysymyksiä palasin Jaroslavlsta
Moskovaan, jossa vietin muutaman päivän

jututtamalla tutkijoita ja hyvinkin erilaisia ideo-
logioita edustavien ryhmien väkeä. Lopullista
vastausta Venäjän erityispiirteiden merkityksestä
kapitalismin teorioille en valitettavasti saanut
parsittua kokoon. Sen sijaan yritin miettiä,
mistä keskusteluissa usein vilahtavat käsitykset
venäläisten toiseudesta kumpuavat. Vakuutuin
aiempaa enemmän parin vuoden ajan kypsyt-
tämästäni ajatuksesta siitä, että suomalaisten
koulujen opetusohjelmaan tulisi lisätä vaatimus
kyrillisten aakkosten opettelusta.

Missä määrin Suomessa ja muuallakin ole-
tukset venäläisyyden vieraudesta perustuvat
kyrillisten aakkosten pönkittämään mielikuvaan
käsittämättömyydestä? Voisiko venäläinen
kapitalismin outous edes hiukan hälventyä, jos
hintalapussa lukeva *джинсы* tai *бизнес ланч*
ei pönkittäisi vaikutelmaa totaalisen toisesta
kulttuurista?

Naapurin aakkosten opettamista nimenomaan
Suomessa puoltaa idänsuhteiden lisäksi maassa
asuvien venäjänkielisten kasvava määrä. Kyse
ei olisi ensisijaisesti syvempien kieliopintojen
ensiaskeleesta vaan kansalaistaitojen kehittä-
misestä. Se ei vaatisi montaakaan tuntia koko
koulu-uran lukujärjestyksestä. Kyrillisten aak-
kosten osaaminen ei itsessään toisi ratkaisua
sen enempää kiistoihin lasten huoltajuudesta
kuin teorioihin kapitalismin tulevaisuudesta.
Molempien suhteen siitä voisi kuitenkin olla
pienen vaivan arvoista hyötyä.

Teivo Teivainen

*Kirjoittaja on Helsingin yliopiston Maailman-
politiikan professori.*